

YÜZYILIN SAĞLIK KRİZİ OLARAK KOVİD-19'UN TOPLUMSAL YAŞAMA VE KADINLARIN SOSYO- EKONOMİK DURUMLARINA ETKİLERİ

HOW THE COVID-19 PANDEMIC, THE CRISIS OF THE CENTURY, IMPACTED SOCIAL LIFE AND WOMEN'S SOCIO-ECONOMIC STATUS

Fatmanur ALTUN¹

ÖZ

Dünya 2019 yılının başlangıcında büyük bir sağlık krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Çin'in Vuhan bölgesinde ortaya çıkan ve hızla tüm dünyaya yayılan virüs yüzbinlerce kişinin ölümüne sebep olurken, milyonlarca insanın ağır sağlık sorunları yaşamasına, tüm dünyada sağlık sistemlerinin büyük stres altına girmesine ve pek çok ülkede de çökmesine sebep olmuştur. Küresel salgının devletlerin ve toplumların üzerine koyduğu yüklerle ek olarak salgın nedeniyle alınan tedbirlerin mahiyeti de ortaya çıkan tablonun ağırlaşmasına neden olmuştur. Eğitim ve sağlık sistemlerinde, toplumsal yaşamda pek çok sorun ortaya çıkmıştır. Bu sorunlarla ilişkili olarak ağırlaşan ekonomik tablo ise tüm dünya toplumlarının karşı karşıya kaldığı büyük bir meydan okumaya dönüşmüştür. Uzaktan çalışma, uzaktan eğitim, evde karantina uygulamaları, kontrollü sosyal yaşam, maske kullanım zorunluluğu, mecburi olanlar hariç bütün iş kollarının faaliyetlerinin durdurulması gibi birçok uygulama ile pek çok yeni görüngenü, toplumsal yaşamın parçası haline gelmiştir.

Bu makale küresel salgının hem bir sağlık krizi hem de bir ekonomik kriz olarak tasvirini yapmaya çalışırken, küresel salgından en fazla etkilenen dezavantajlı kesimlerden biri olan kadınların sosyo-ekonomik durumuna etkilerini anlamaya çalışmaktadır. Bu çerçevede arşiv taraması yöntemi ile güncel gelişmeler betimlenmeye çalışılmış, yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan saha araştırmalarının sonuçları da teorik bir perspektif içinde tartışılmıştır. Halihazırda içinden geçmekte olduğumuz küresel salgının etkilerinin tam olarak anlaşılması uzunca bir süre alacaktır. Bu nedenle bitmiş bir sürecin değerlendirmesi anlamındaki saha çalışmaları doğal olarak henüz ortaya çıkmamıştır. Ancak önceki küresel salgınlardan ve bir yıla yaklaşan süredir devam eden salgın tecrübesinden çıkarılan çok değerli bilgiler mevcuttur. Buna göre; küresel salgının insan sağlığı üzerinde yarattığı yıkıcı etkilerin sonuçları önümüzdeki yıllarda siyaseti, ekonomiyi ve toplumsal yaşamı etkilemeye devam edecektir. Eşitliksizliklerin derinleşeceği, dezavantajlı kesimlerin daha da dezavantajlı duruma düşeceği, özellikle de kadınların sosyo-ekonomik durumlarında geri döndürülmesi zor tahribatların oluşacağı ve bu geriye gidişin dünyanın refahına uzun yıllar etki edeceği tahmin edilmektedir. Bu nedenle küresel salgın sonrası dünyanın rehabilitasyonu için kadınları merkeze alan politikalar yapılması hayati önemde görüngenmektedir. Elinizdeki

¹ 0000-0001-8139-1469

makale böylesi bir yönelişin sadece ahlaki zorunluluk anlamında değil, dünyanın salgın sonrasında toparlanması çabalarının hızı ve etkinliği anlamında da en doğru yöntem olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kovid-19, Küresel Salgın, Pandemi, Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler Kadın Birimi, Karantina, Sağlık Krizi, Kontrollü Sosyal Yaşam, Uzaktan Eğitim, Uzaktan Çalışma, Kadın, Ücretsiz ev-içi emek*

ABSTRACT

The world experienced a major health crisis in early 2020. Originating in Wuhan, China and rapidly spreading all over the globe, the Coronavirus claimed hundreds of thousands of lives, as millions had to suffer severe medical problems. The pandemic overstressed healthcare systems everywhere and collapsed them in many places. In addition to the stress that the global pandemic placed on states and populations, the nature of precautions, intended to stop infections, had severe repercussions. Numerous problems have consequently emerged in education and healthcare systems, not to mention social life. The economy worsened due to those challenges, creating additional challenges for communities around the planet. New concepts like working from home, distance learning, self-quarantine, controlled social life, mask mandates, and the interruption or suspension of professional activities in all sectors, except need-to-continue practices, have become part and parcel of social life. This article attempts to portray the global pandemic as a health crisis and an economic crisis, while trying to demonstrate its effects on the socio-economic status of women – one of the most severely affected groups. In this regard, it relies on archival research to describe contemporary developments as well as engages the findings of field studies, which have begun to emerge gradually, from a theoretical perspective. To be clear, it will take substantial time to fully appreciate the global pandemic's full impact. Hence the natural absence of field studies, which necessarily represent the assessment of a complete process. Nonetheless, there is valuable information to be derived from past pandemics and we have experienced life amidst the current pandemic for almost one year. According to those sources, the global pandemic's negative effects on human health, together with their consequences, will continue to affect politics, the economy, and social life in coming years. Those effects will presumably deepen inequalities, lead disadvantaged groups to experience additional disadvantages, and especially worsen women's socio-economic conditions. Such trends will be difficult to reverse, as they will impact the world's general welfare for long years. It is thus vital to devise policies that focus on women to rehabilitate the world in the post-pandemic period. This article argues that such a direction is the best method, not only in terms of moral necessity but also taking into consideration the speed and effectiveness of worldwide recovery efforts after the pandemic.

Keywords: *Kovid-19, Global Pandemic, Pandemic, World Health Organization, United Nations Women's Unit, Quarantine, Health Crisis, Controlled Social Life, Distance Education, Remote Work, Woman, Unpaid home labor*

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi bir yönüyle salgın hastalıkların tarihidir. Geçmişimizde dünya nüfusunu etkileyen pek çok salgın hastalık ortaya çıkmış, bunlardan bazıları dünya ölçeğinde yayılarak büyük insan topluluklarını etkilemiştir. Aşırı kalabalık, hijyenden uzak yaşama koşulları, giderek kolaylaşan ve süreleri kısalan seyahatlerle yayılan salgın hastalıklarla mücadele anlamında ilk büyük başarılar 1900'lü yıllardan sonra ortaya çıkmıştır. Ancak halk sağlığı önlemleri, aşular ve antimikrobiyal ilaçlar sayesinde kontrol altına alındığı düşünülen bulaşıcı hastalıkların dünya üzerinde ciddi şekilde etkili olmaya devam ettiği görülmektedir. 2015 yılında dünya genelinde gerçekleşen 56.4 milyon ölüm içinde mikropalara bağlı hastalıklar sebebiyle hayatını kaybedenlerin sayısı 7.1 milyon olarak tespit edilmiştir.² Bilim dünyasının uzun yıllardır üzerinde durduğu küresel salgın ihtimali³ ise 2019 yılında gerçeğe dönüşmüş ve grip virüsünün yeni bir mutasyona uğraması ile dünya, Kovid-19 küresel salgını ile karşı karşıya kalmıştır. Küresel salgınla mücadelede her bir ülke kendi kurumsal kapasitesinin gelişmişliğine, ekonomik olanaklarına, yönetim becerilerine bağlı, farklılaşan tecrübeler yaşamış olmasına rağmen salgın bütün insanlığı benzersiz bir sağlık krizi paydasında eşitlemiştir.

Yüzyılımın sağlık krizi⁴ olarak adlandırılan salgın, kaynak bölgesi olan Çin'den, önce Avrupa'ya oradan da dünyanın dört bir yanına süratle yayılmıştır. Salgına neden olan Kovid-19, hem yayılım hızı hem de solunum sıkıntısı başta olmak üzere pek çok şiddetli semptomu yaratma sıklığı ile pek çok hastalıktan ayrılmıştır. Çok sayıda hastanın aynı anda hastaneye yatması, yoğun bakım tedavisine ve solunum desteğine aynı anda ihtiyaç duyması ve bu durumdaki hastaların sayısının ülkelerin yoğun bakım ve solunum cihazı sayılarının çok üzerinde olması gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Bu durum Türkiye gibi az sayıda ülke hariç pek çok ülkede sağlık sistemlerinin taşıyabileceği seviyelerin üzerine çıkmış ve gelişmiş ülkeler olarak anılan ülkelerin de dahil olduğu pek çok ülkede sağlık sistemleri çökmüştür. Avrupa ülkelerinin birçoğunda⁵ ve Amerika Birleşik Devletleri'nde⁶ yoğun bakım ünitelerinin dolması nedeniyle yaşlılar başta olmak üzere enfekte olan birçok insanın tedavi alamaması ve ölüme terk edilmeleri söz konusu olmuştur. Birçok ülkede yaşlı yahut kurtulma şansı az olan hastaların solunum cihazlarından çıkarılması⁷, birçok durumda solunum desteği için yaşlılar yerine gençlere öncelik verilmesi⁸ yahut sağlık sigortası olmayan hastaların tedavi

² Dorothy H. Crawford, **Ölümcül Yakınlıklar, Mikroplar Tarihimizi Nasıl Şekillendirdi?**, İstanbul: Metis Yay., 2020, s. 206-207.

³ A.g.e., s. 203-204.

⁴ <https://www.aljazeera.com/news/2020/7/31/who-coronavirus-pandemic-is-a-once-in-a-century-health-crisis>, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

⁵ <https://www.takvim.com.tr/dunya/2020/04/14/fransiz-milletvekili-ciottiden-tuyler-urperten-sozler->

[huzurevindeki-hastalari-olome-terk-ettik](https://www.huzurevindeki-hastalari-olome-terk-ettik), Erişim Tarihi: 12.11.2020.

⁶ <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/abdde-saglik-sistemi-coktu-hastalar-olome-terk-edildi>, Erişim Tarihi: 12.11.2020.

⁷ <https://tr.euronews.com/2020/04/01/covid-19-salg-n-n-n-en-ac-sorusu-iki-hasta-bir-solunum-cihaz-hangisi-öncelikli>, Erişim Tarihi: 11.11.2020.

edilmemesi⁹ gibi uygulamalar yaşanmıştır. ABD'nin Texas eyaletinde, hangi koronavirüs hastasının tedavi görüp "hangisinin ölümlerini beklemek üzere evlerine gönderilmesine karar verecek" bir etik kurulu oluşturulmuş¹⁰, El Paso kentinde çalışan bir hemşirenin enfekte olan bazı hastaların 'çukur' olarak anılan bir odaya alınarak ölmeye terkedildiğine¹¹ dair sözleri tüm dünyada yankı bulmuştur.

Hastalığın ilerleyen yaşla birlikte yoğun bakıma girme yahut ölüme sebebiyet verme olasılığı yüksek olduğu için, nüfusu yaşlı ülkelerde yaşlı toplu ölümleri¹² görülmüş,¹³ bazı durumlarda huzurevlerine ambulans bile gönderilememiştir. Sağlık sistemlerinin aşırı yüklenmesine¹⁴ bağlı olarak ortaya çıkan bu olumsuz manzaralar tüm dünyada devletleri, yönetilmesi zor problemlerle karşı karşıya getirirken, toplumların psikolojisini derinden etkilemiştir. Pek çok ülkede kamu yönetimine azalan güvenle birlikte asayiş sorunları ortaya çıkmış¹⁵, ekonomiler olumsuz tablodan etkilenmiştir. Tedarik zincirinin ağır yara alması acil

ihtiyaç maddelerinin pazarlara girişi noktasında sorunlar oluşturmuş, marketlerde yağma¹⁶ ve panik olayları yaşanmış, market rafları boşalmış¹⁷ ve yaşamsal ihtiyaç maddelerine erişimde bile büyük sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Marketlerde acil ihtiyaç ürünlerinin bulunduğu rafların önünde yaşanan kavgalar¹⁸ salgının neden olduğu krizin büyüklüğünü ve insanların kaygı seviyesinin yüksekliğini anlatmak üzere simgesel düzeyde sıkça atıfta bulunulan manzaralar olarak kayıtlara geçmiştir.

Salgın Çin'in Hubei eyaletinin başkenti Vuhan'da 1 Aralık 2019'da ortaya çıkmıştır. Dünya Sağlık Örgütü salgının giderek büyümesinin ardından 30 Ocak 2020'de "uluslararası kamu sağlığı acil durumu" ilan etmiştir. 11 Mart 2020'ye gelindiğinde salgının kontrol altına alınamayarak tüm dünyada hızla yayılmaya başlaması ve hastalığın yayılımın bir türlü durdurulamaması nedeniyle küresel salgın (pandemi) ilan edilmiştir.¹⁹ Küresel salgın ilanı ile birlikte ülkeler birtakım tedbirler alarak salgının yayılma hızını düşürmeye çalışmıştır. Bu tedbirler

⁹ <https://www.yenisafak.com/dunya/abdde-saglik-sigortasi-olmadigi-icin-tedavi-edilmeyen-17-yasindaki-genc-koronavirus-nedeniyle-oldu-3531893>, Erişim Tarihi: 12.11.2020.

¹⁰ <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-en-zor-karar-koronavirus-hatalari-olme-terk-edilecek-41572021/6>, Erişim Tarihi: 12.11.2020.

¹¹ <https://www.superhaber.tv/kovid-hastalari-cukurda-olme-terk-ediliyor-video-311254>, Erişim Tarihi: 11.11.2020.

¹² <https://www.bbc.com/turkce/52249093>, Erişim Tarihi: 11.20.2020.

¹³ <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/avrupanin-huzurevlerinde-ne-oldu-ambulans-gondermediler-doktorlar-ilgilenmedi-41501657>, Erişim Tarihi: 11.20.2020.

¹⁴ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/yeni-tip-koronavirus-ulkeleri-nasil-vurdu-481246.html>, Erişim Tarihi: 12.11.2020.

¹⁵ <https://www.dw.com/tr/korona-tedbirlerine-kar%C5%9F%C4%B1-berlinde-b%C3%BCy%C3%BCk-g%C3%B6steri/a-54403575>, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

¹⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/new-yorkta-magazalar-yagmaya-karsi-vitrinlerini-plakalarla-kapatti>, Erişim Tarihi: 12.11.2020.

¹⁷ <https://www.trthaber.com/haber/dunya/saglik-bakani-hancock-uyardi-market-raflari-bosaldi-517614.html>, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

¹⁸ <https://tr.sputniknews.com/turkiye/202003071041551948-avustralyada-tuvalet-kagidi-kavgasi-kamerada/>, Erişim Tarihi: 11.11.2020.

¹⁹ <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dunya-saglik-orgutunun-kovid-19-kronolojisi-celiskiler-soru-isaretleri-kaos-ve-abd-faktoru/1809458>, Erişim Tarihi: 21.12.2020.

içinde ‘kontrollü sosyal yaşam’ olarak adlandırılan önlemler ile karantina tedbirleri en dikkat çekici olanlarıdır.

Karantina ile birlikte hemen hemen bütün dünyada pek çok iş kolunun faaliyetleri kamu otoriteleri tarafından kısmen yahut tamamen durdurulurken internetin varlığı ve yaygınlığı sayesinde bazı iş kollarının faaliyetlerini kısmen yahut bütünüyle çevirim içi yürütmeye başlaması söz konusu olmuştur. İnternetin varlığı ve yaygınlığı, pandemi tedbirlerinin toplumsal hayata yansımalarını etkilemiş, daha önce benzerine rastlanmayan, yeni türde toplumsallıkları ortaya çıkarmıştır.

Bu çapta bir salgınla en son 1918-1920 yılları arasında karşılaşılan dünyanın, küresel bir salgın ihtimalini, bilim camialarında olmasa bile kamuoyları nezdinde uzak bir ihtimal olarak algıladığı tüm bu toplumsallıklar ışığında ortaya çıkmıştır. Yüzbinlerce insanın ölümüne sebep olan salgın dünyayı siyasal, toplumsal ve ekonomik bir buhranın eşiğine getirirken, toplumları pek çok sorgulama ile karşı karşıya getirmiştir. Bu sorgulamaların başında toplumsal yaşamımızın dokusuna sirayet eden ve üretim biçimlerini bütünüyle kontrol altına almış olan eşitlikler meselesi gelmektedir.

Küresel salgınla birlikte fakirin daha da fakir, zenginin daha da zengin olduğu sürecin hızlanması beklenmektedir. Tüm dünyada küresel salgına bağlı olarak yaygın bir işsizlik, önlenebilir ölüm oranlarında artış, eğitim ve istihdam kaybı yaşanmaktadır. Bu kayıpları en yoksul coğrafyaların en şiddetli şekilde hissetmeleri, mültecilerin ve kadınların diğerlerinden daha olumsuz şekilde etkilenmeleri beklenmektedir.

Elinizdeki makale küresel salgının dinamiklerini ortaya koymaya ve salgının yarattığı eşitsizliklere dikkat çekmeye çalışmaktadır. Bunu yaparken tüm dünyada salgından en fazla etkilenen grup olan kadınları odağına alan çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. *21. yüzyılda bir küresel sağlık krizi: Kovid-19 küresel salgını* adını taşıyan birinci bölümde; küresel salgınların tarihine bakılarak hem bir sağlık krizi olarak hem de ortaya çıkardığı manzara ile Kovid-19 küresel salgınının oturduğu bağlamın ortaya konmasına çalışılmıştır. *Küresel salgın, eşitsizlikler ve kadınların durumu* adını taşıyan ikinci bölümde Kovid-19 küresel salgınının dünyanın güncel ekonomik görüntüsü ve üretim ilişkileri içinde ne tür sonuçlar ürettiği, halihazırdaki eşitlikler nasıl derinleştiği ve dezavantajlı konumda olanların bu durumunu nasıl pekiştirdiği ampirik veriler ışığında gösterilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede tüm dünyada küresel salgından en fazla etkilenen dezavantajlı gruplardan biri olan kadınların durumuna daha yakından bakılmaya çalışılmıştır. *Küresel salgın, kadınlar ve yapısal eşitsizlik* adlı üçüncü bölümde küresel salgında kadınların yaşadığı ağır tablonun güncel üretim ilişkileri ile bağlantısı kurulmaya çalışılmıştır. Küresel salgınla ortaya çıkan ve kadınları daha fazla etkileyen tablonun ekonomik ilişkilerin küresel salgın öncesi tasarımıyla kaynaklandığı, bu tasarım içinde kadınlara biçilen rolün tanımsız olduğu, daha da önemlisi kadının işinin tanınmadığı ve böylece kadınların üretim ilişkileri anlamında yapısal bir eşitsizliğe mahkûm edildiği savunulmaktadır. Bu yapısal eşitsizliğin küresel salgın gibi büyük bir krizde kadınları daha da aşağı çekmesinin beklenen bir sonuç olduğu iddia edilmektedir. Dördüncü bölüm *Çözüm Önerileri* adını taşımakta ve küresel

salgın sonrası dünyanın yeniden ayağa kalkması için hangi politikaların hayata geçirilmesi gerektiğine dair önerileri ihtiva etmektedir.

I. BÖLÜM: 21. yüzyılda bir küresel sağlık krizi: Kovid-19 küresel salgını

Kovid-19 pandemisi, tarihte benzerlerine rastlanmış olan küresel salgınlardan biri olarak insanlığın ortak hafızasında yerini almıştır. Daha önce tarihte veba, kolera, ebola, çiçek, sifiliz, sıtma, tüberküloz, grip ve AIDS gibi pek çok hastalık nedeniyle pandemiler ortaya çıkmıştır. Bu pandemiler içinde bugün yaşadığımız küresel salgına en fazla benzeyen 1918-1920 yılları arasında etkili olan İspanyol Gribi'dir. 20. yüzyılda birkaç on yıl ara ile grip pandemileri meydana gelmiş olsa da yüzyıl başında görülen bu salgın, bahsi geçen salgınlar içinde en şiddetli olanıdır ve 1918-1919 yıllarında milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur. H1N1 virüsünün neden olduğu "İspanyol Gribi" 4-6 ayda tümüyle yeni bir influenza virüs alt tipi olarak ortaya çıkmış ve iki yıl boyunca baş gösteren çeşitli dalgalar halinde dünyaya tamamen yayılmıştır. Tarihteki grip salgınlarının en büyüğü olarak bilinen bu salgın, 1918'de I. Dünya Savaşı sırasında başlayarak, askeri kampların sürekli yer değiştirmesi nedeniyle pandemi haline gelmiş, sağlıklı genç erişkinleri daha fazla etkilemesi ile diğer küresel salgınlardan farklılaşmıştır. İspanya gazeteleri tarafından ilk kez söz edilmiş olmasından dolayı İspanyol Gribi adıyla anılan bu hastalık, Osmanlı Devleti dahil tüm dünyayı sarmış ve hastalıkla mücadele anlamında bugün yaşadığımız Kovid-19 salgınında alınan

tedbirlere çok benzeyen tedbirler alındığı kayıtlara geçmiştir.²⁰

İspanyol gribinin sadece bir sağlık krizi anlamında değil sosyal anlamda da pek çok etkisi olmuştur. Başta Avrupa ve ABD'de çöken sağlık sistemi ve yetersiz alt yapı ile toplumsal anlamda da pek çok huzursuzluk baş göstermiş, toplumdaki genel güven duygusu ile devletlere duyulan güven ortadan kalkmış ve sosyal alanda yaşanan derin bir huzursuzluğun kapıları aralanmıştır. Uzunca bir döneme yayılan bu salgın çerçevesinde alınan, sosyal yaşamı derinden etkileyen tedbirlerin ve karantina uygulamalarının ne tür toplumsal görüngüler yarattığı ise nispeten az konuşulan bir başlık olarak kalmıştır. Devam eden I. Dünya savaşı ve ardından yaşanan toplumsal değişim dönüşüm atmosferinde bu tartışmalar anlamını kaybetmiş, 1929 yılında başlayan Büyük Buhran'ın da etkisiyle Avrupa ve ABD'de sistem bütünüyle çökme noktasına gelmiş ve konuların aciliyet sırası değişmiştir. Ne var ki bu salgının toplumda var olan eşitsizlikleri belirginleştirmesiyle devletin sosyal alanlara ilişkin politikalarının yetersizliği daha da hissedilir hale gelmiştir. Artan toplumsal talebe cevap üretebilmek, Batı'da sistemin hayatiyetini sürdürebilmesi ile ilgili bir konu haline gelmiştir. Bu süreçte karma ekonomi denen yeni bir modelin ortaya çıkması ile refah devleti kavramına doğru bir geçiş söz konusu olmuştur. Bugün batı toplumlarında var olan İsveç gibi refah devletlerinin temelinde, İspanyol Gribi nedeniyle artan sosyal koruma talebinin etkisinden söz edilmektedir.²¹

²⁰ Hülya Parıldar, *Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları*, Tepecik Eğit. ve Araşt. Hast. Dergisi. 2020; 30(Ek sayı):19-26.

²¹ Kübra Yavuz, *Covid-19 Salgınının Sosyal Politikanın Geleceği Üzerine Etkileri*,

Bugün içinden geçmekte olduğumuz Kovid-19 küresel salgını ile İspanyol Gribine bağlı küresel salgın hem yaygınlık hem de alınan tedbirler anlamında büyük benzerlikler göstermektedir. Bu nedenle Kovid-19 salgını ile ortaya çıkan şablonları başta İspanyol Gribine bağlı salgın olmak üzere önceki krizlerde ortaya çıkan şablonlarla karşılaştırmak bazı öngörüler yapmamızı kolaylaştıracak gibi görünmektedir. Bununla birlikte halihazırdaki Kovid-19 salgını özellikle artan dijitalleşmenin etkisiyle tarihte eşine rastlanmayan bazı farklılıkları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu farklılıkların başında da internetin etkisi gelmektedir. Güncel salgın durumunda internet kullanımının dünya nüfusunun hatırı sayılır bir kısmına ulaşmış olması, alınan tedbirlerin ve tedbirler bağlamındaki alternatiflerin karakterine etki etmektedir. Karantina nedeniyle nüfusun büyük kısmının evlere kapanması ile internet toplumsal yaşamın merkezine gelmiştir. Daha önceleri parçalı olarak hayatımızda yer alan dijitalleşme artık hızla derinleşmektedir. Toplumsal yaşamın idamesinde ağırlıklı olan konvansiyonel yöntemlerle giderek

ağırlıklarını kaybeder görünmektedir. Geline nokta da örneğin çalışma yaşamı, mümkün olan bütün alanlarda çevrim içi olarak devam etmektedir. Eğitim ise tüm dünyada hemen hemen istisnasız olmak üzere çevrim içine taşınmıştır²². Ticaretin çevrim içi yürütülen kısmındaki pay her geçen gün artmakta, bu anlamda hizmet veren şirketler²³ dev adımlarla büyümekte²⁴, küçük işletmeler hızla iflase sürüklenirken, bu şirketler kendi kurumsal tarihlerinin en başarılı²⁵ dönemlerini yaşamaktadır. Küresel salgın nedeniyle yaşanan dijitalleşme ve karantina gibi tedbirlerin toplumsal yaşama yansımalarının en fazla hissedildiği alan ise ev içi alandır. Tüm dünyada insanlar uzaktan çalışma ve uzaktan eğitim gibi uygulamalarla bir taraftan evlerine kapanırken bir taraftan da evlerinin içinde çalışma alanları ve eğitim alanları oluşturma zarureti ile karşı karşıya kalmışlardır. Böylece pandemi ile birlikte ev yaşantısının giderek yoğunluğunun arttığı ve mekânsal olarak okulların ve iş yerlerinin evlerin içine sıkıştırıldığı yeni tür bir yaşantı ortaya çıkmıştır.

https://www.researchgate.net/profile/Kuebra_Yavuz/publication/340937853_Effects_of_COVID-19_Pandemic_on_Future_of_Social_Policy/links/5ea6933545851553fab2db3a/Effects-of-COVID-19-Pandemic-on-Future-of-Social-Policy.pdf, Erişim tarihi: 24.12.2020.

²² <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53901681>, Erişim Tarihi: 21.11.2020.

²³ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-05-22/amazon-prime-air-will-grow-to-200-planes-rival-ups-study-says#:~:text=Amazon.com%20Inc.'s.%2C%20accord>

<ing%20to%20a%20study.&text=%E2%80%9CAmaz on%20Air's%20robust%20expansion%20makes.air%20cargo%20industry%20in%20years.%E2%80%9D>, Erişim Tarihi: 29.12.2020.

²⁴ <https://www.ekonomist.com.tr/dunya/indirim-gununde-85-milyar-dolar-kazandi-servetiyle-rekor-tazeledi.html#pandemide-servetini-ikiye-katladi>, Erişim Tarihi: 29.12.2020.

²⁵ <https://www.wsj.com/articles/tesla-extended-profit-streak-with-record-quarterly-sales-11603312500>. Erişim Tarihi: 29.12.2020.

II. Bölüm: Küresel salgın, eşitsizlikler ve kadınların durumu

Dünyanın hemen hemen bütün toplumlarını ve farklı toplum kesimlerini değişen oranlarda etkileyen bu yeni toplumsallık henüz etraflıca tanımlanmaktan uzaktır. İlk anda ortaya çıkan manzara dikkat çekici eşitsizlikler tarafından belirlenmektedir. Örneğin, çalışmaya ara veren iş kollarına mensup olanlarla, sağlık çalışanları, postacılar, kuryeler, gıda tedarikçileri, güvenlik güçleri, taşra teşkilatı ve merkezi teşkilatta hizmet eden yöneticiler gibi aralıksız çalışmaya devam eden, hatta küresel salgın nedeniyle iş yüklerinde normalin üzerinde bir artış olan çalışanların salgın tecrübesi radikal bir biçimde farklılaşmıştır. Yine halihazırda bahçeli evlerde yaşayanlarla apartmanlarda yaşayanların salgın tecrübesi, salgın karşısında gösterdikleri psikolojik dayanıklılık ve salgını ele alış biçimleri arasında bariz farklılıklar ortaya çıkmıştır. Toplumun değişik kesimlerini değişik şekillerde etkileyen bu durum, cinsiyetler arasında da salgını deneyimleme anlamında belirgin bir farklılaşma ortaya çıkarmıştır. Bahsi geçen farklılaşma büyük oranda kadınların daha fazla etkilendiği bir manzara şeklinde temayüz etmeye başlamıştır. Örneğin 2008 ekonomik krizinde erkeklerde iş kaybı oranı kadınlardakinden daha fazla olmuştur. Bunun bir açıklaması 2008 krizinin erkeklerin yoğun olarak istihdam edildiği üretim ve inşaat gibi sektörleri birincil olarak etkilemesine karşılık, kadın istihdamının yüksek olduğu sağlık ve eğitim gibi, dalgalanmalara daha az açık sektörleri nispeten daha az etkilemesi

şeklinde. Oysa Kovid-19 nedeniyle ortaya çıkan ekonomik manzarada kadınların yüksek istihdamına sahne olan hizmet sektörü derin yara almıştır. Restoranlar, oteller vb. işletmeler kapanmıştır.

Küresel salgının kadınların hayatına yaptığı en olumsuz etki, tüm dünyada okulların ve kreşlerin kapanması ile ortaya çıkmıştır. Halihazırda tüm dünyada 1.5 milyar çocuk okullarına gidememektedir. Bu durum ise tüm dünyada kadınların çocuk bakımı için harcadıkları sürenin dramatik biçimde artmasına neden olmaktadır. Buna mukabil hastalığa yakalanma ve ölüm riskleri daha yüksek olan büyükanne ve büyükbabalar ile karantina nedeniyle komşular, arkadaşlar, bakıcılar da ailelere çocuk bakımı konusunda destek verememektedir. Evlerdeki cari iş bölümünde çocuk bakımının hala ağırlıklı olarak kadının görevi olarak görülmesi yüzünden bu durum en fazla kadınları etkilemektedir. Bekar annelerin ise zaten salgın öncesi dünyada bile ekonomik anlamda dezavantajlı olduğu hesaba katıldığında salgının kadınların hayatında meydana getirdiği ek yükler ve bu yüklerin fiziksel ve ruhsal maliyetleri daha iyi tahmin edilebilecektir.²⁶

Bahsi geçen olumsuz tablo salgın nedeniyle kadınların iş gücünden ayrılmalarının önünü açarken yoksulluğa düşme risklerini de hatırı sayılır bir biçimde arttırmaktadır. Yoksullaşma ile birlikte kadınların sadece ekonomik güvenlikleri değil uzun vadede toplumsal ve siyasal konumlarında da bir geriye gidişin ortaya çıkması beklenmektedir. Bu durum kadınların siyasal, toplumsal, ekonomik

temsillerinde de düşüşü beraberinde getirecektir. Böylece kadınların sorunlarına daha az duyarlı karar alma süreçlerinin ortaya çıkacağını öngörmek mümkündür. Karar alma süreçlerinde daha az kadın, kadın sorunlarına daha az duyarlı politikalar, bu politikalar da kadın sorunlarının daha da derinleşmesi anlamına gelecektir. Bu durumun kadınların yaşantısı üzerindeki olumsuz etkilerinin on yıllarca sürmesi ve kadın nüfusunu adeta bir kısır döngünün içine hapsedmesi muhtemel görünmektedir.

Bu konuda Birleşmiş Milletler Kadın Birimi tarafından yayınlanan '*Kovid-19 Kadınları ve Genç Kızları Nasıl Etkiledi*' başlıklı rapor 38 ülkeden gelen rakamlarla kadınların karşı karşıya kaldığı tabloyu resmetmeye çalışmaktadır. Buna göre; salgından önce 15-49 yaş aralığındaki kadınlardan ve genç kızlardan bir yakınının cinsel yahut fiziksel şiddetine uğrayanların sayısı 243 milyon olarak gerçekleşmiştir. Salgının başlamasından sonra geçen süre içinde kadınlardan şiddet nedeniyle ulaşan yardım çağrılarında %25 artış olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında şiddet eğilimi olan kişilerle şiddete uğrama konusunda dezavantajlı durumda olan kadınların karantinalar ve hareket kısıtları nedeni ile uzun süreli olarak aynı mekanı paylaşmaları, yine karantinalara bağlı olarak kent mekanının ıssızlaşması ve çalışmaya devam etmek zorunda olan kadınların bu mekanlarda görece güvenliksiz şekilde bulunmaları, ev mekanlarının kalabalık nüfusun uzun süreli kullanımı için tasarlanmamış olması, ekonomik ve sağlıkla ilintili kaygıların artması şeklinde hazırlayıcı sebepleri olduğu raporlanmıştır. Kovid-19 pandemisinin sağlık sektöründe çalışan kadınlar açısından da pek çok olumsuz etkisi ortaya çıkmıştır. Bahsi geçen

rapor bu etkileri de mercek altına almaktadır. Buna göre; tüm dünyada sağlık çalışanlarının ve sosyal çalışmacıların %70'i kadındır. Hemşireler, ebeler, kamu sağlığı çalışanları, sağlık ünitelerindeki temizlikçi, çamaşırıcı, yemekhane çalışanı gibi çalışanlar bu kategoride yer almaktadır. Buna karşılık küresel sağlık sektöründeki liderlerin yalnızca %30'u kadınlardan oluşmaktadır. Sağlık çalışanı olarak salgında en ön safta olmaları nedeniyle enfekte olan kadınların oranının erkeklerden çok daha fazla olduğu raporlanmıştır. Örneğin; İspanya'da enfekte olan sağlık çalışanlarının %75.5'i kadınlardan %24.5'i erkeklerden oluşmaktadır. İtalya'da da benzer bir tablo vardır. İtalya'da salgınla mücadele sırasında enfekte olan kadınların oranı %69 iken erkeklerin oranı %31'dir. Kadınların salgınla mücadelede en ön safta yer almalarına rağmen maske ve koruyucu ekipmanların çoğunun erkek standardına uygun olarak üretilmiş olmasına bağlı olarak kadın çalışanları yeterince korumadığı ve bunun da kadın çalışanların virüse maruz kalmalarını büyük oranda arttırdığı anlaşılmıştır.

Raporun kaygı uyandıran bir diğer başlığı da Kovid-19 pandemisinin kadınların ve genç kızların sağlıkları üzerinde yaptığı yıkıcı etkilerin tartışıldığı bölümdür. Buna göre küresel salgın öncesinde de özellikle hijyen ve temizlik araçlarına sahip olma anlamında dünya nüfusunun korkunç bir eşitsizlik içinde olduğu, dünya nüfusunun %40'ına tekabül eden 3 milyar insanın evlerinde su, sabun ve lavabo bulunmadığı, dünya nüfusunun en fakir 689.4 milyonluk kısmının günde 1.90 doların altında bir gelire yaşamlarını idame ettirmeye çalıştıkları ifade edilmektedir. Bu kadar kötü yaşam şartlarına eklenen küresel salgının, bahsi geçen geniş

topluluklar, özellikle de yerlerinden edilmiş olanlar ve mülteciler için yıkıcı etkiler getirmesi beklenmektedir. Küresel salgından önce de temiz suya ve sağlıklı tuvaletlere erişimi olmayan kadınların halihazırda cinsel sağlık, üreme sağlığı, menstural hijyen gibi konularda büyük risk altında olduğu belirtilmektedir. Sağlık sistemleri aşırı yüklendiği ve kaynakların dağıtımını küresel salgına cevap verme ihtiyacına göre yeniden yapıldığı için kadınların ve genç kızların sağlıklarını ilgilendiren alanlara yeterince kaynak aktarılamaması söz konusudur. Ekonomik açıdan en çetin şartlarda yaşayan ülkelerde sıklıkla görülen ve pandemi öncesinde her gün yaklaşık 810 kadının hayatını kaybetmesi anlamına gelen hamilelik ve doğumla ilişkili önlenebilir ölümlerde artış yaşanması beklenmektedir.

Kadınlar açısından Kovid-19 pandemisinin ekonomik sonuçlarının da değerlendirildiği raporda tablo iç açıcı değildir. Kriz dönemlerinde ekonomik anlamda kadınların ve genç kızların toplumda nispeten daha fazla yara aldığı bilinmektedir. Zira kadınlar, normal koşullar altında da erkeklerden daha az kazanmakta ve daha az birikim yapabilmekte, kayıt dışı ve iş güvencesi olmadan çalışanların çoğunluğunu oluşturmakta ve sosyal koruma kalkanına erişimleri noktasında ciddi dezavantajlar yaşamaktadır. Ayrıca tek ebeveynli ailelerin ezici çoğunluğu anne-çocuklardan oluşmaktadır. Tüm dünyada okulların kapanması ve karantina kararları ile evlerdeki bakım yükü geometrik olarak artarken bu ihtiyaçlara cevap verenler de çoğunlukla kadınlar olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde özellikle kayıt dışı çalışma anlamında kadınların durumunun çok daha kötü olduğu görülmektedir. Örneğin sahra

altı Afrika'da çalışan kadınların %92'si kayıt-dışı çalışanlardan oluşurken bu oran erkeklerde %86'dır. Küresel salgınla birlikte özellikle kadınların kayıt dışı ekonomide geçirecekleri sürenin uzaması beklenmektedir. ILO'nun tahminine göre küresel işsizliğin iyi senaryoda 5.3 milyon, kötü senaryoda ise 24.7 milyon artması beklenmektedir. Bu rakam 2008-2009 krizinde 22 milyon olarak gerçekleşmiştir. Bölgesel anketlere bakıldığında Asya ve Pasifik bölgesinde kadınların işlerini erkeklerden çok daha hızlı kayb ettikleri anlaşılmaktadır. Sadece ABD'de işsiz erkeklerin sayısı Şubat ayındaki 3.55 milyondan Nisan'da 11 milyona çıkarken, kadınlarda bu sayı 2.7 milyondan 11.5 milyona çıkmıştır.

Bu rakamlardaki karamsarlık ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi ücretsiz işler söz konusu olduğunda da değişmektedir. Küresel salgın öncesinde erkeklerden üç kat daha fazla ücretsiz iş yapan kadınlar ve genç kızlar, karantinalara, okulların kapanmasına ve sağlık sistemlerindeki aşırı yüklemeye bağlı olarak çocukların, yaşlıların ve ailenin diğer üyelerinin bakımı anlamında daha fazla mesai harcamaya başlamışlardır. Mart 2020 itibariyle tüm dünyada 1.5 milyar çocuğun evde olması ve okullarından uzak kalmalarıyla birlikte düşünüldüğünde ortaya çıkan manzara çok daha iyi anlaşılabilir. ABD'de yalnızca Eylül ayında, 200 bin erkeğe kıyasla 865 kadının işgücünden ayrıldığı ve kadınların çoğunun bir bakım yükü olduğu için işlerini bırakmak

zorunda kaldığı ortaya çıkmıştır.²⁷ Önceki küresel salgınlarda yaşandığı gibi Kovid-19 pandemisinden sonra da tüm dünyada ev içi bakım yükü nedeniyle işlerinden ayrılan kadınların birçoğunun işlerine, okullarını bırakmak zorunda kalan genç kızların büyük çoğunluğunun da okullarına dönemeyeceği tahmin edilmektedir.

Tüm dünyada beklenen 25 milyon civarı iş kaybı içinde göçmen kadınların iş kaybı sayısı ise şimdiden 8.5 milyona çıkmıştır ve bunların çoğu salgın öncesinde de iş güvencesi olmaksızın ve kayıt dışı çalışanlardan oluşmaktadır.²⁸ Birleşmiş Milletler Kadın Birimi Başkan Yardımcısı Anita Bhatia, Pandemi öncesi dünyada kadınların dünya çapında her gün yapılan 16 milyar saatlik ücretsiz işin (ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı) yaklaşık dörtte üçünü yaptıklarını, bu iş yükünün şimdi en az 2 kat arttığını, daha da endişe verici olanın ise birçok kadının kendi işine geri dönememesi olduğunu aktararak kadınlar açısından yaşanan zorluklara dikkat çekmektedir.²⁹ Küresel salgının kadınlar açısından yarattığı bu olumsuz ekonomik tablonun, eğer önlem alınmazsa, uzun vadede ağır toplumsal ve siyasal sonuçlar doğurması kaçınılmaz görünmektedir.

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi'nin Kovid-19 salgınının kadınlar üzerinde yaptığı etkiyi araştırmak üzere tüm dünyada yaptığı araştırmalar içinde Türkiye'den gelen rakamlar da kadınların durumları anlamında dünyanın geri kalanı ile benzer bir eğilimi

yansıtmaktadır. Türkiye'de de salgın öncesi ev içi bakım ve hizmetler için erkeklere oranla 3 kat daha fazla çalışan kadınlar, salgınla birlikte evlerde geçirilen zamanın artmış olması, okulların ve pek çok yerde kreşlerin kapalı olması ve dışarıdan ev içi hizmetler için alınan desteğin tamamen kesilmiş olmasıyla birlikte artık çok daha uzun zamanlarını bu alanlara hasrettiklerini söylemişlerdir. "Pandemiden sonra en az bir ev işini eskisinden daha fazla yapıyorum" diyen kadınların oranının yüzde 89 olduğu belirtilmiştir. Bu oranın pek çok ülkede çıkan sonuçlardan daha yüksek bir oran olduğu görülmektedir.³⁰

Türkiye'de, TÜİK 2020 verilerine göre, 2020 yılının ilk altı ayında erkeklerin işsizlik oranlarında çok büyük değişiklik olmamasına rağmen kadınların işsizlik oranı Haziran 2020'de %14.5'e yükselmiş, çalışanlar için de haftalık çalışma saatlerinde düşüşler ortaya çıkmıştır. Kadınların Ocak 2020'de 39.5 saat olan haftalık ortalama çalışma saatleri Mayıs ayında 35,6 saate kadar düşmüştür. Bu durum Haziran ayında başlayan kısmi normalleşme ile yeniden yükseliş trendine girmiş ve 37,7 saat seviyesine gelmiştir. Ancak bu süreçte kayıtlı çalışanlardan daha fazla etkilenenler kayıt dışı ücretli olarak çalışan kadınlar olmuştur. Kayıt dışı ücretli olarak çocuk, yaşlı ve hasta bakıcısı, ev işlerine yardımcı olmak gibi işlerde çalışanlar, salgın döneminde yaşanan karantinalara bağlı olarak işsiz

²⁷https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_on_covid_impact_on_women_9_apr_2020_updated.pdf, Erişim Tarihi: 23.12.2020.

²⁸

<https://interactive.unwomen.org/multimedia/explainer/covid19/en/index.html>.

²⁹ <https://www.milliyet.com.tr/dunya/bmden-korkutucu-arastirma-pandemi-kadinlarin-omzuna-yuk-odu-6366025>, Erişim Tarihi: 24.12.2020.

³⁰https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_on_covid_impact_on_women_9_apr_2020_updated.pdf.

kalmışlardır. Bu kesimdeki kadınlar büyük oranda alt sosyo-ekonomik katmanlardan gelmektedir ve kayıt dışı çalışmalarına bağlı olarak salgın döneminde kendilerini destekleyecek bir politikaya dahil edilmelerinin önünde zorluklar vardır. Bu nedenle bu kesimdeki iş kaybının sonuçları daha da ağırlaşmaktadır.³¹

TÜSİAD'ın yaptırmış olduğu *Kovid-19 Krizinin İşletmeler Üzerindeki Etkilerinin İkinci Anket Sonuç Raporu*'na göre; Türkiye'de Kovid-19 pandemisi nedeniyle firmaların %34'ünde kadınların iş-yaşam dengesinde zorlandıkları ortaya çıkmıştır. Buna göre hem ücretli bir işte çalışan hem de çalışmayan bir annenin, ortalama olarak her gün çocuk bakımı ve eğitimi için 6 saat harcadığı, buna karşılık evde bulunan -çalışan ya da çalışmayan bir babanın aynı işlere ayırdığı zamanın ortalama 4 saatin biraz üzerinde olduğu ortaya çıkmıştır.³² Uzmanların tahminlerine göre Türkiye'de kadınların hem ev içinde hem de piyasadaki çalışmasının toplamına bakıldığında tahmini olarak haftada 80 saatlik bir mesainin ortaya çıktığı öngörülmektedir.³³ Buna göre, küresel salgın ortamında tüm dünyada kadınların iş ve ev yaşamları etkileyen eğilimlerin Türkiye'deki kadınların yaşantısı için de büyük oranda geçerli olduğu görülmektedir.

Küresel salgın, tüm toplumları fiziki sağlık yahut çalışma, yaşama ve eğitim biçimlerinde ortaya çıkan değişimler yönünden olduğu kadar ruh sağlığı

yönünden de sınamalarla da karşı karşıya getirmiştir. Çalışma biçimlerinin değişmesi, evlerin eskisinden daha az rehabilite edici alanlara dönüşmesi, ev içi yaşamın yoğunlaşmasına karşılık sosyal ilişkilerdeki çeşitliliğin bir kuraklık haline gelmesiyle genci, yaşlısı, çocuğu, kadını ve erkeği değişen oranlarda etkileyen psikolojik süreçler ortaya çıkmıştır. Bu nedenle son dönemde araştırmacılar küresel salgının toplumun akıl ve ruh sağlığına yaptığı etkileri araştırmaya yönelmişlerdir.

Araştırmalar sonucunda akıl ve ruh sağlığı yönünden en dikkat çekici sonuçların başında küresel salgın sürecine erkeklerin ve kadınların tepkilerindeki farklılaşma gelmektedir. Buna göre, karantinalar evden çalışma, çevrim içi eğitim gibi süreçlerden kadınların bedensel ve iş yükü anlamında daha fazla etkilenmelerine bağlı olarak psikolojik etkilenmelerinde de belirgin farklılıklar olduğu, kadınların erkeklerle kıyaslanamayacak kadar ağır bir tablo ile karşı karşıya oldukları ortaya çıkmıştır. 2020'nin Nisan ayında ABD'de yapılan bir araştırmaya göre; kadınların erkeklerden iki kat daha fazla yüksek anksiyete semptomlarını tecrübe ettikleri ortaya çıkmıştır. Bu oran kadınlarda %25 iken erkeklerde %11 olarak raporlanmıştır. Araştırmaya katılan kadınların %52'si uyku problemleri yaşarken, bu oranın erkeklerde %32 olduğu görülmüştür. Güçlerinin yettiğinden daha fazlasını yapmak zorunda hisseden kadınların oranı

³¹ Nalan BEKEN, *Covid-19 Pandemi Sürecinde Kadın İstihdamı: Türkiye*, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Ek Sayı, Ekim 2020 47-74, s. 66-67.

³² https://www.tusiad.org/tr/basin-bultenleri/item/download/9423_88535ba90cfe34bce57af17eb62c9d63, Erişim Tarihi: 31.12.2020.

³³ <https://www.dw.com/tr/salginda-evle-is-arasinda-sikisan-kadınlar/a-53343517>, Erişim Tarihi: 31.12.2020.

%31 iken erkeklerde bu oran %13 olarak bildirilmiştir.³⁴

İngiltere’de yapılan bir araştırmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Buna göre İngiltere’de salgından önce en az bir akıl ve ruh sağlığı sorunu yaşayan erkeklerin oranı %7 iken salgından sonra bu rakamın %18’e çıktığı, kadınlarda ise bu rakamın %11’den %27’ye çıktığı tespit edilmiştir.³⁵ Artan iş yükünün bedensel ve ruhsal zorlanmaya yol açması özellikle entelektüel üretim yapan kadınların kariyerleri anlamında süreçten erkeklere oranla çok daha fazla etkilenmesine neden olmaktadır. Bu durum kadın akademisyenlerin makale üretiminde %50’ye yakın bir kayıp yaşamalarına karşılık, erkek akademisyenlerin makale üretimlerinin %50 oranında artmış olması gibi son derece dengesiz bir tabloyu ortaya çıkarmıştır. Bu durumu bir editör ‘kadınlar dergiye ihmal edilebilir sayıda makale teslim ediyorlar. Hayatımda daha önce böyle bir şeyle karşılaşmadım’ şeklinde ifade etmektedir.³⁶

III. BÖLÜM: Küresel salgın, kadınlar ve yapısal eşitsizlik

Şurası bir gerçektir ki kadınlara dönük eşitsizlikler esasen küresel salgın öncesi koşullarda da çok derindi. Tüm dünyada kadınların toplumsal, siyasal temsilleri ve ekonomik güçlerinin erkeklere oranla ne denli geride olduğu 2018 yılında yapılan bir

konferansta dile getirilmiştir. Buna göre; dünyadaki 300 trilyon dolarlık malvarlığının sadece 14 trilyon dolarının kadınlara ait olduğu görülmektedir. Aynı şekilde dünyadaki arazilerin ise sadece yüzde 1’i kadınların mülkiyetindedir. Üniversiteyi yeni bitirmiş kadınlar ile aynı seviyedeki erkekler karşılaştırıldığında aralarındaki gelir farkının ortalama yüzde 20 kadınların aleyhine olduğu görülür. Bu fark 10 yıl içinde kadınların erkeklerden yüzde 31 daha az kazandığı bir bölüşüme dönüşür. Hal böyle olmasına rağmen tüm dünyada kız çocuklarının eğitim projelerine aktarılan kaynak sadece 13 milyar dolar düzeyindedir.³⁷

Kadınların eğitim fırsatlarından eşit yararlanamamaları nedeniyle en başta açılan makas, çalışma hayatındaki ayrımcı politikalarla büyümektedir. Ayrımcı politikalar bahsi geçen eşitsiz bölüşümün de başlıca sebebidir. Salgın öncesinde bile hiç de iç açıcı olmayan bu manzara, yapılan araştırmalardan çıkan sonuçlara ve önceki salgınlara dayalı tahminlere göre kadınlar için daha da olumsuz bir hal alacaktır.

Kadınların salgınla birlikte daha da bozulan ve bozulmaya devam edeceği anlaşılan sosyo-ekonomik durumları, onların salgından daha büyük darbeyi almalarına neden olan yapısal sorunlara dikkatimizi çekmektedir. Bu anlamda içinde

³⁴ <https://leanin.org/article/womens-workload-and-burnout>, Erişim Tarihi: 30.12.2020.

³⁵ Ben Etheridge, Lisa Spantig, *The Gender Gap in Mental Well-Being During the Covid-19 Outbreak: Evidence from the UK*, June 28, 2020, Erişim Tarihi: 29.12.2020.

³⁶ <https://www.thelily.com/women-academics-seem-to-be-submitting-fewer-papers-during-coronavirus->

<never-seen-anything-like-it-says-one-editor/>, Erişim Tarihi: 28.12.2020.

³⁷ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/daha-iyi-bir-dunya-icin-kiz-cocuklarinin-egitimine-yatirim-yapin-40607598>, Erişim Tarihi: 21.12.2020.

yaşadığımız dünyanın üzerinde yükseldiği üretim ilişkilerinin belirleyici yönü dikkat çekicidir. Cari üretim ilişkileri kar maksimizasyonunu hedef alan, bu hedefe ulaşmak için dünyanın kaynaklarını sınırsızca tüketen ve gelecek kuşaklara bırakılacak miras noktasında büyük oranda tasasız bir ilişkiler ağı şeklinde örgütlenmiştir. Bu ilişkiler ağının sürdürülebilmesi 19. yüzyıl boyunca durmaksızın devam eden bir zihniyet dönüşümü ile mümkün hale gelmiştir. Buna göre insanın ulaşması gereken nihai hedefin mutluluk olduğu ve mutluluğa ulaşmak için mümkün olan her yola başvurması gerektiği anlayışı yerleştirilmiştir. Daha da önemlisi mutluluk tıpkı 19. yüzyıldaki eşitlik miti gibi bir mit haline dönüştürülerek insan yaşantısının merkezine yerleştirilirken tüketim ile sıkı sıkıya ilişkili hale getirilmiştir.³⁸ Tüketim ile insanın mutlu olma arzusunu aynı potada yoğuran bu anlayışla insanın ihtiyaçları ile arzularının birbirine geçtiği bir düzlem oluşturulmuş ve bu düzlemde tatmin, birey için varoluşsal öneme ulaşmıştır. Bundan sonra insanoğlunun hem doğa ile hem de diğer insanlarla kurduğu ilişki tüketim üzerinden inşa edilmeye başlanmıştır. Kent hayatı içinde insanların hayatlarını sürdürebilmek için verdikleri mücadele artık doğaya karşı bir mücadele olmaktan çıkıp birbirlerine karşı verdikleri bir mücadeleye dönüşmüş ve ayartılan müşteride yeni ve farklılaşmamış ihtiyaçlar ortaya çıkarmaya çalışmak şeklini almıştır.³⁹ Yani insanların aslında ihtiyaç duymadıkları şeyleri ihtiyaç olarak algılamaları ve mutluluklarını da bununla ilişkilendirmeleri söz

konusu olmaya başlamıştır. Böylesi bir düzlemde üretim ilişkileri de sonsuz bir ihtiyaçlar listesine dönük hiç durmadan çalışan bir mekanizma şeklini almış, hiç bitmeyen tüketim arzusu, dünyanın kaynaklarının durmaksızın tüketildiği bir ekonomik düzenin kapısını aralamıştır. Ekonominin çarklarının dönmesi için tüketim iştahımızın hiç bitmemesi gerekmektedir. Ne var ki bu sistem, yarattığı devasa gelir eşitsizliği başta olmak üzere bölgesel eşitsizlikler, çalışma şartlarının ağırlığı, sosyal destek mekanizmalarının giderek zayıflaması ile insan yaşamını tehdit eden bir boyuta ulaşmıştır.

Özellikle kentlerde yoğunlaşan nüfusun yüz yüze ve yakın ilişkiler anlamında olanakları çok kısıtlı hale gelmiştir. İnsani temasın kısıtlılığı kentte yaşayan insanı derin bir yalnızlığa itmektir. Ev içi yaşam da tamamen çalışma ve eğitim saatlerine göre dizayn edilmiştir. Sabahın erken saatlerinde evler, çoğunlukla okula gidenlerin ve çalışanların ayrılışı ile ıssızlaşmaktadır. Evde kalanlar sıklıkla kadınlar ve bakıma ihtiyaç duyan, okula gitme yaşı gelmemiş çocuklardır. İş saatleri ve okul saatlerinin dayattığı kaide gereği akşama doğru evler yeniden şenlenmektedir. Toprağa bağlı olmayan üretim ilişkilerinin içinden çıkan çalışan/lar uzun yolculuklar yaparak, okul çağındakiler de evin dışında uzun saatler geçirmiş olarak evlerine dönmektedir. Ertesi gün üretim ilişkilerine yeniden katılacak fertler, günün yorgunluğundan ve karmaşık trafiğin bezdiriciliğinden kurtulmak için, çoğunlukla televizyon başında yahut cep telefonlarındaki içeriklerle rehabilite olmaya çalışarak akşamlarını

³⁸ Jean Baudrillard, **Tüketim Kültürü**, Çeviren: Hazal Deliçaylı, Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004, s. 52.

³⁹ Georg Simmel, **Bireysellik ve Kültür**, Çeviren: Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2009, s. 326.

geçirmektedir. Çünkü insan bedenini fazlasıyla zorlayan günlük tempo, kişinin anlam arayışına çoğunlukla bir katkı sunmadığı için fertleri bezginlik duygusu ile doldurmaktadır. Bedensel olarak yorulmuş ve ruhen gıdasız kalmış bireyler evlerinde, ekran karşısında kendilerine sunulan içerikleri pasif şekilde, sorgulamadan tüketmektedir. Böylece insanlar mekanikleştirilmiş emek süreçlerinden kaçmaya çalışırken bu kez emek süreçlerinin bir kopyası olan mekanikleştirilmiş bir eğlence tüketimi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu süreçte kendisine ait hiçbir düşünce üretmesine gerek olmayan bireylerin hangi durum karşısında hangi tepkiyi vereceği bile bizzat maruz kaldıkları içerik tarafından önceden belirlenmektedir.⁴⁰ Bu pasif maruz kalma hali belli bir saatten sonra televizyon içeriklerinin değişmesi ile son bulmaktadır çünkü bireylerin ertesi gün yeniden katılacağı üretim ilişkileri için hazır olmaları gerekmektedir. Sabah olduğunda döngü aynı şekilde yeniden başlamaktadır.

Merkezinde üretim ilişkilerinin yer aldığı bu yaşam biçimi kadınların ve çocukların durumunu çözümsüz bırakmıştır. Çocuk ve yaşlı bakımı modernite ile birlikte kadınların görevi olarak kurgulanmaya başlamıştır. Zira üretim ilişkilerinin sürdürülebilmesi için birilerinin evde kalıp, ev içi görevleri üstlenmesi gerekmektedir. Tarihsel olarak bu iş bölümünde erkek dışarıda/fabrikada çalışan, kadın ise ev içi görevlerin sorumlusu olarak tanımlanmıştır. Kadın, ücretsiz olarak, evin aslında

oldukça ağır olan işlerini ve yine emek yoğun bir başka iş olan çocuk ve yaşlı bakımını tek başına yüklenmektedir ve böylece kadın, erkeğin etkin şekilde çalıştırılabilmesi için evin içini mümkün olduğunca sorunsuz bir alan haline getirmekle yükümlü olarak tasarlanmıştır.⁴¹ Bu kurgu içinde kadının emeği Alpar'a göre; refah kavramı ile ilişkili görünmektedir. Buna göre; büyümeyi sayısal ve iktisadi bir veri, kalkınmayı hissedilen refah olarak tanımlayacak olursak; piyasaya arz edilen emeğin bütününe büyüme ile buna mukabil hane içindeki ücretsiz kadın emeğinin kalkınma ile benzeşim sergilediği söylenebilecektir. Kadının "hane içi ücretsiz emeği" yapıldığında değil, yapılmadığında görünür olan bir emek çeşididir. Nasıl bir refaha sahip olduğumuz da refah ortadan kalktığında daha iyi anlaşılmaktadır. Alpar'ın aktardığına göre; hane içinde harcanan emek, 4857 Sayılı İş Kanunu'nun 70. maddesinde geçen "hazırlama, tamamlama ve temizleme işleri" gibidir. Bu işler, bir işyerinde çalışma saatlerinden önce veya sonra gerekli olan işlerin gerçekleştirilmesi demektir ve işin devamlılığı açısından bu aşamaların tamamlanması önemli ve gereklidir. Alpar'a göre; salgın koşullarında hane içi ücretsiz işlerin yapılması hem birey hem de aile üyeleri açısından biyolojik, sosyal ve iktisadi hayatın sürdürülebilmesi için yaşamsal bir mecburiyet halini almış ve bu durum geniş toplum kesimlerini ilgilendiren bir mesele haline gelmeye başlamıştır. Alpar, kadın doğası ile sıklıkla bağdaştırılan ev işleri ve bakım hizmetlerinin

⁴⁰ Theodor W. Adorno, **Kültür Endüstrisi- Kültür Yönetimi**, Türkçesi: Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, s. 68-69.

⁴¹ Fatmanur Altun, *Erkekler Çalışsın mı?*,

<https://www.fikriyat.com/yazarlar/fatmanur->

[altun/2019/07/18/erkekler-calissin-mi](https://www.fikriyat.com/yazarlar/fatmanur-altun/2019/07/18/erkekler-calissin-mi), Erişim

Tarihi: 21.12.2020.

temizlik ve yemek yapmak, çamaşır ve bulaşık yıkamak, alışveriş yapmak, kendine bakamayacak durumdaki çocuk, yaşlı veya hasta bireylerin bakımını yapmak gibi son derece geniş bir yelpazede olduğuna, bu emeğin hane içinde ücretsiz olarak sunulduğunda iktisadi faaliyet sayılmamasına karşılık, emek piyasalarında bir ücret karşılığında sunulduğunda ise iktisadi faaliyet sayılıyor olmasına dikkat çekmektedir.⁴² Bu karşılıklı kadınların dünya ekonomisine büyük katkı sağlayan ücretsiz emeklerinin ve bu emeği ortaya koyarken kullandıkları zamanlarının cari üretim ilişkileri içinde değersizleştirildiğinin yahut görmezden gelindiğinin bir delili olarak ortaya çıkmaktadır. 1960'lerde ve 1970'lerde dünya genelinde yapılan araştırmalardan ulaşılan sonuçlara göre; kadınlar erkeklerden haftada 15 saat daha fazla çalışmaktadır. Bu bir yıl içinde günde 24 saatlik çalışma üzerinden ekstra bir ay etmektedir. Hochschild ve Machung kadınların bu temposunu 'ikinci mesai' olarak adlandırmaktadır. Hochschild ve Machung, çalışan karı-kocalardan oluşan 50 çifti evlerinin içine kadar girerek, mümkün olan her ortamda, on yıldan fazla süre boyunca gözlemleyerek yaptıkları araştırmayla kadınların haftada 87 saatin üzerine çıkabilen iş yüklerini gözlemlemiş ve bu tür bir iş yükünün ancak ikinci bir iş olarak tasnif edilebileceğini düşünmüşlerdir.⁴³

Buna karşılık 24 saatlik bu ekstra bir ayın büyük tartışmalara yahut itirazlara konu olmadan hemen hemen tüm dünyada kadınların üzerine yüklendiği

görülmektedir. Dahası hemen hemen bütün toplumlarda kadınların emeğinin değersizleştirildiği hatta yok sayıldığı görülmektedir. Siyasal temsil noktasında tüm dünyada son derece zayıf durumda olan kadınların bu çarpıklığı siyasetin alanına yeterince taşıyamıyor ve çözüm üretilmesi için baskı oluşturamıyor olmaları ise kadınların durumunun daha da içinden çıkılmaz bir hale gelmesine sebebiyet vermektedir. Birçok toplumda kadınların cılız itirazları aileye ve anneliğe karşı yükseltilmiş itirazlar olarak kategorize edilmekte ve esasen üretim ilişkilerinin adaletsiz dizaynı ile ilişkili olan bir çarpıklığın ortadan kaldırılmasına dönük tartışmanın başlamasının önü böylece kesilmektedir. Üretim ilişkilerinin devam etmesi, toplumsal dokuda yırtılmaların meydana gelmemesi için bu kadar gerekli olan bir emek türünün dengesiz de olsa bir karşılığının olmaması hatta değersiz görülmesi yahut görmezden gelinmesi toplumlara sarsan olağanüstü her durumda kadınların sorunlarının daha da kronikleşmesine neden olan bir vasat oluşturmaktadır. Tüm bu anlatılanlar ışığında kadınların salgın yahut benzeri olağanüstü koşullarda dezavantajlı konuma düşmüş olmaları şaşırtıcı değildir. Zira halihazırda dezavantajlı olan, dahası bilinçli olarak dezavantajlı konumda bırakılan bir toplumsal kategorinin, herhangi bir olağanüstülük karşısında toplumsal tabakalaşmanın daha da altlarına doğru itilmesi nedensellik ilişkisi içinde açıklanabilecek bir olgudur.

IV. Bölüm: Çözüm önerileri

Yorğun, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul: 2020, s. 174.

⁴³ Arlie Russell Hochschild, **The Second Shift**, New York: Penguin Books, 2003, s. 4.

⁴² Başak Işıl ALPAR, *Covid-19 Salgın Sürecinde Kadın ve Hane İçi Emeği*, İçinde: COVID-19 PANDEMİSİNİN EKONOMİK, TOPLUMSAL VE SİYASAL ETKİLERİ, Editörler: Dilek Demirbaş, Veysel Bozkurt, Sayım

Bütün insanlığı etkileyen ve uzun vadede pek çok etkisini tartışacağımız küresel salgının şimdiden ortaya çıkardığı tablo, üzerinde düşünülmesi gereken ve sorunların çözümü için ortak çabayı zorunlu kılan bir tablodur. Çünkü küresel salgın bazı nedenlerden dolayı belki de olması gerekenden daha büyük meydan okumaları insanlığın karşısına çıkarmıştır. Doğa ile daha iç içe yaşayan, geçimi için tedarik zincirlerine daha az bağımlı olan toplulukların küresel salgın sonucu ortaya çıkan bazı sorunları ya çok az yaşadıkları yahut hiç yaşamadıkları gözlemlenmiştir. Türkiye’de karantina gibi önlemlere karşı kırsalda yaşayan yakınlarının yanına gitme ve buralarda uzun süreli konaklama önemli bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Kırsal bölgede küresel salgını karşılayan yahut bu dönemi bir biçimde kırdı/köyde geçirmeyi başaran insanların hayatları için ‘Hayat Eve Sığar⁴⁴’ ve benzeri sloganlarla iletişimi yapılan ‘evde karantina’ ve bağlantılı uygulamalarının hemen hemen hiçbir değişikliğe neden olmadığı gözlemlenmiştir. Kentlerde yaşayanlar arasında da özellikle bahçeli evlerde yaşayanlar için karantina uygulamaları, apartmanlarda yaşayanlara göre büyük farklılıklar göstermiştir. Bu süreçte evlerinde balkonları dahi olmayan insanlar sadece ev alanına mahkum kalmanın insanın ruh ve beden sağlığı üzerinde ne kadar yıkıcı etkiler yaptığını en yoğun deneyimleyenler olmuştur. Bu durum küçük evlerde, birkaç nesil bir arada yaşayan aileler için çok daha zorlayıcı bir deneyime dönüşmüştür. Özellikle ev alanlarının uzaktan eğitimin bir parçası haline gelmesiyle ev mekanının yönetimi bütünüyle

zorlaşmıştır. Bu süreçte kültürel olarak yaşlı ve çocuk bakımı ile ev işlerinin üstlenicisi gibi görülen kadınların yükü geometrik olarak artmıştır. Karantina sürecinin aylara sari uzun bir dönemi içine alması ile ev alanı, pandeminin en yoğun problem alanlarından biri haline dönüşmüştür.

Bu durumun toplumun ruh ve beden sağlığına uzun vadede yapacağı etkiler henüz anlaşılmaktan çok uzaktır. Evde yaşayan fertlerin birbirleri ile etkileşimlerindeki gerginliğin uzun vadede toplumsal bağların zayıflaması ile sonuçlanması beklenmelidir. Evli çiftlerde boşanma rakamlarında artış, evlenmemiş çocukların aileleri ile bağlarında kopuş, yaşlı yalnızlığının artması gibi olası sonuçlar önümüzde durmaktadır. Bütün bu göstergeler ışığında pandemi sonrası dünyada kent yaşamı ile ilgili ezberlerimizi ve cari çözümlerimizi yeniden gözden geçirmemiz gerekmektedir. Başta çocuklu aileler olmak üzere insanların apartman hayatından tek katlı, bahçeli evlere geçmeleri, toprak ve doğa ile daha yakın temas halinde yaşamaları için yollar oluşturulmalı ve insanlar toprak merkezli yeni bir yaşam biçimine teşvik edilmelidir. Bu durum insanların geçimlik ihtiyaçları için topraktan istifade edebilir hale gelmelerine ve uzun dönemde tedarik zincirlerine daha az bağımlı hale gelmelerine hizmet edecektir. Böylece toplum bir kriz anında dağılmanın eşiğine gelen devasa bir hücre halinden çıkarak her bir hücresinin kendi kendine yettiği büyük bir organizma olarak yeniden örgütlenmiş olacaktır. Bu tür bir model toplumların pandemi vb. büyük krizlere ilk şok anında daha sağlıklı cevap verebilmelerini, ilk şoktan sonra organizasyonun

⁴⁴ <https://hayatevesigar.saglik.gov.tr/>

yorulmasına bağlı olarak ortaya çıkacak sonraki şokları da absorbe edebilmesini sağlayacaktır.

Toprak merkezli yaşam kadar önemli bir diğer adım ise evlerdeki iş bölümü hakkında bütün toplumun katılacağı bir tartışmanın başlatılmasıdır. Yukarıda ayrıntıları ile anlatıldığı gibi cari üretim ilişkileri içinde kadınların ve çocukların durumu muallakta bırakılmıştır. Çocuk ve yaşlı bakımı gibi işler, dışarıdan hizmet alımı ile temin edildiğinde yüksek meblağlar ödenen önemli iktisadi faaliyetlerdir. Kültürel olarak 'kadın işi' olarak görülen bu işler pandemi öncesi dünyada bile kadınların hayatını çok zorlaştıran, uykusuzluk ve aşırı yorgunluğa bağlı olarak bağışlıklarını zayıflatan, ruhsal ve duygusal olarak yıpratıcı ağır bir iş yüküdür. Bu yüklerin her evde tek kişi tarafından yüklenilmesi, güncel durum bu olsa bile, esasen gerçekçi değildir. Evliliklerin zayıflaması ve boşanmaların artmasında, çiftler üzerinde yarattığı olumsuz etki nedeniyle bu dengesiz iş bölümünün büyük payı vardır. Bu duruma küresel salgın gibi büyük bir sağlık krizi ve buna bağlı olarak evlerde karantina, uzaktan eğitim gibi uygulamaları eklediğimizde kadınların mesaisinin artık hiç bitmediği bir manzara ortaya çıkmıştır. Bu durum sürdürülebilir değildir ve uzun vadede toplumsal bağlara etki edecek sonuçları olacaktır. Bu tür olumsuz sonuçlardan kaçınmak ve küresel salgın ile açılan yaraları sarmak için bu konuşmanın bir an önce başlaması gerekmektedir. Bu anlamda uygulanabilir önerilerden biri Boşnak lider Aliya İzzetbegoviç'in sözünü ettiği 'tanıma' kavramıdır. İzzetbegoviç'e göre; kadınların doğum yapmak, çocuk yetiştirmek ve aileye bakmak yoluyla

evde yarattığı iktisadi değer ne toplumlar ne de devletler nazarında tanınmaktadır. Günde 10-12 saatini eve ayıran ve esasen bir işçi kadar çalışan kadınlar, istatistikler tarafından işsiz olarak tanımlanmakta ve 'çalışmayan unsur' kategorisine konmaktadır. İzzetbegoviç, 'hepimiz bir kadının ne kadar meşgul olduğunu bilir, ama aynı zamanda bunu görmezden geliriz' der ve toplumun daha erdemli bir yöne gidebilmesinin koşullarından biri olarak 'kadının işinin tanınmasını' önerir.⁴⁵ Kadınların iş yüklerinin ağırlığına karşılık işlerinin dünyanın pek çok yerinde toplumsal tanımaya dahi konu olmaması manevi güçlerine ve psikolojik dayanıklılıklarına etki eden en önemli konuların başında gelmektedir. Kadınların işleri topluma büyük katkı sunmasına rağmen toplumsal itibar skalasında oldukça aşağıda yer almaktadır. Ampirik verilerin kullanıldığı eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri ile bu katkının anlaşılması sağlanmalıdır. Kadının işinin tanınmaması, toplumsal itibarının güncel seviyesinde kalmasına, bu durum da halihazırdaki ayrımcı uygulamaların devam etmesine sebep olmaktadır. Ayrımcı uygulamaların azalması üretim ilişkilerinin kadınların emeğini gören bir formda yeniden dizayn edilmesine, kadınların sosyal ve ekonomik anlamda yaşadıkları olumsuz tabloyu giderecek politikaların tüm dünyada hayata geçirilmesine hizmet edebilecektir. Küresel salgın gibi büyük bir sarsıntı böylesine önemli bir konunun artık masaya gelmesi için belki de en uygun şartları oluşturacaktır. Bu fırsatın değerlendirilmesi gelecek kuşakların yaşayacakları dünyanın daha sağlıklı ve sıcak ilişkiler üzerine inşa

⁴⁵ Aliya İzzetbegoviç, **Özgürlüğe Kaçışım, Zindandan Notlar**, Türkçesi: Hasan Tuncay Başoğlu, İstanbul: Klasik Yayınları, 2010, s. 85.

edilebilmesi ve toplumsal dokunun geri döndürülemez şekilde yırtılmasının önlenmesi için hayati önemdedir.

Bir diğer önemli konu da küresel salgınla birlikte kadınların yaşamaya başladığı ve önümüzdeki dönemde derinleşmesi beklenen ekonomik ve sosyal sıkıntıların rehabilite edilmesi meselesidir. Küresel salgın ile ortaya çıkan ve birçok uzmana göre 1929 Ekonomik Buhranı'ndan sonraki en büyük ekonomik şoku yaratacak olan tablo, başta iş kaybı olmak üzere birçok faktörün etkisiyle pek çok kadının yoksulluğa düşmesini, halihazırda yoksul olanların daha da yoksullaşmasını neredeyse kaçınılmaz hale getirecektir. Bu durum kadınları daha düşük siyasal, sosyal, ekonomik temsil, buna bağlı olarak da karar alıcı mekanizmalarda daha az kadın bulunması şeklinde bir sarmalın içine sokacaktır. Karar alma mekanizmalarında yer almamak içinde bulunduğumuz sistem içerisinde ihtiyaçlarımızın görmezden gelinmesi anlamına gelmektedir. Demokratik temsilin özünde toplumsal grupların kendi temsilcileri vasıtasıyla sistemde var olabilmeleri, seslerini duyurabilmeleri ve kendi menfaatleri doğrultusunda müzakereci şekilde politika yapımına katkı vermeleri yatmaktadır. Bu sistem içinde temsilcileri vasıtasıyla bulunmayan toplumsal grupların çıkarlarının temsil edilmesi neredeyse mümkün değildir. Kadınların demokratik karar alma mekanizmalarından uzaklaşmaları ve kadın temsiliyetinin seyrekleşmesi uzun vadede kadınların aleyhine pek çok yasal düzenlemenin yapılmasına ve bu yönde kararların alınmasına yol açabilecektir. Bu durumda kadınların demokratik

karar mekanizmalarına erişimlerini sağlayacak başta eğitim olmak üzere diğer imkanlara ulaşmaları bütünüyle zorlaşacaktır. Bu kısır döngünün içine girilmesi toplumu bir bütün olarak olumsuz etkileyecektir fakat bu etkiler orta ve uzun vadede ortaya çıkacağı için acil bir sorun olarak görülmemesi riski taşımaktadır. Bu noktada karar alıcı mekanizmalarda yer alanların çözüm çalışmalarında kadınları öncelikle önem arz etmektedir. Bu konuda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres de kadınların ve kız çocuklarının pandeminin yaralarını sarma çabalarında merkeze konması gerektiğini, bunun dünyanın salgından sonra hızlıca toparlanması ve daha iyi bir geleceğe kavuşması için acil bir ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.⁴⁶

SONUÇ

İçinden geçmekte olduğumuz Kovid-19 küresel salgını insanlık tarihinin son yüzyıl içinde karşı karşıya kaldığı en büyük sağlık krizidir. Hem toplumsal anlamda hem de ekonomik anlamda büyük bir meydan okumaya dönüşmüş olan bu sağlık krizi, 2021 yılının Ocak ayı itibarıyla henüz bitmemiştir. Bir taraftan virüs hakkında artan bilgilere bağlı olarak tedavi protokollerinde gelişmeler yaşanmakta ve bu gelişmelerin ölüm oranları üzerinde yavaşlatıcı bir etki yaptığı izlenimi oluşmaktadır. Diğer taraftan virüsle mücadeleye dönük olarak geliştirilen üç öncü aşı⁴⁷ ile salgının yavaşlatılabileceği ve insan sağlığı üzerindeki etkisinin ciddi biçimde azaltılacağı düşünülmektedir. Aşıların insan sağlığı üzerindeki muhtemel kitlesel etkileri henüz ortaya çıkmamıştır. Bununla birlikte

⁴⁶ <https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/put-women-and-girls-centre-efforts-recover-covid-19>, Erişim Tarihi: 12.12.2020.

⁴⁷ Üç öncü aşı Sinovac, BionTech ve Moderna aşılardır. Bkz. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54985322>, Erişim Tarihi: 20.12.2020.

aşılama ile küresel salgından çıkılacağına dair düşünce tüm dünyada kamuoylarının ortak beklentisidir.

Küresel salgına dair manzaranın hala tam olarak netleşmediği ve nihai etkilerinin hala belirsiz olduğu şu aşamada bile toplumsal ve ekonomik olarak bu salgın nedeni ile insanlık ailesinin büyük bir yara almış olduğu anlaşılmaktadır. Bugüne dek ortaya çıkan bulgular önümüzdeki on yıllarda küresel salgına bağlı ekonomik ve toplumsal artçı şokların yaşanacağını kesin olarak göstermektedir.

Salgın boyunca tüm dünyada dijitalleşmenin mümkün olan en üst limitleri zorlanmış ve kılcallara dek uzanan bir dijitalleşme hareketi yaşanmıştır. Dijitalleşmenin bu şekilde test edilmesi ve daha önce hiç olmadığı kadar yüksek boyutlara ulaşmış olması iş yaşamı, toplumsal ilişkiler ve eğitim yaşamı üzerinde büyük değişimler meydana getirmiştir. Bu değişimlerin büyük oranda kalıcı dönüşümler haline gelmesi beklenmelidir. Bu değişimlerle birlikte içinde yaşadığımız dünyanın yapısal düzlemde farklılaşması kaçınılmaz görünmektedir. Siyasal yapılar, üretim ilişkileri ve nihai anlamda yaşam biçimimiz bu yapısal farklılaşmanın en fazla hissedildiği alanlar olacaktır.

Küresel salgın dünyamızın ekonomik çehresi üzerinde de kalıcı tahribatlar oluşturmuştur. Bütün göstergeler küresel salgından ekonomik olarak en ağır darbeyi en dezavantajlı kesimlerin aldığını göstermektedir. Zenginlerin eşine rastlanmayan bir hızda daha da zenginleştikleri ve fakirlerin çok daha büyük bir fakirlik içine düştükleri, zaten sorunlu olan bölüşüm konusunda daha da derinleşen bir

adaletsizliğin ortaya çıktığı gözlenmiştir. Tüm dünyada cinsiyet merceğinden bakıldığında kadınların dezavantajlı kesimler içinde en geniş toplumsal grubu oluşturdukları bilinmektedir. Küresel salgın dezavantajlı kesimlere ağır bir darbe indirirken bu süreçten tüm dünyada en fazla kadınlar etkilenmiştir. Kadınların ağırlıklı olarak istihdam edildiği sağlık ve eğitim alanlarının küresel salgında en fazla etkilenen alanlar olması, tüm dünyada okulların kapanması ve uzaktan eğitime geçilmesi nedeniyle çocukların bakım yüklerinin ve eğitimleri için harcanması gereken çabanın katlanmış olması, karantinalar nedeniyle evde bakım işlerinin geometrik olarak artması ile kadınlar, küresel salgının en fazla kaybedenleri olarak kayıtlara geçmiştir. Evde bakıma muhtaç yaşlılar ve çocuklar nedeniyle yahut ev içi artan iş yoğunluğuna bağlı olarak tüm dünyada milyonlarca kadın ve genç kız iş yaşamından ve eğitimden kopmuştur. Önceki küresel salgın tecrübelerinden çıkarılan sonuçlara göre bu kadınların ve genç kızların büyük çoğunluğu işlerine ve eğitimlerine geri dönemeyecektir. Küresel salgın öncesinin şartlarında yapılan bir araştırmaya göre⁴⁸; kadınların iş ve eğitim yaşamına katılımlarının önündeki engellerin kaldırılıp, potansiyellerinin dünya ekonomisine kazandırılması durumunda, dünya ekonomisine iyi senaryoda yıllık 28 trilyon dolarlık, kötü senaryoda ise yıllık 12 trilyon dolarlık bir giriş olacağı hesaplanmıştır. 12 trilyon dolar, Almanya, Japonya ve İngiltere'nin toplam yıllık gayrisafı milli hasılasına denk bir rakamdır. Kadınların işgücüne ve eğitim olanaklarına erişim anlamında büyük darbe aldıkları bu küresel

⁴⁸ <https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/how-advancing->

[womens-equality-can-add-12-trillion-to-global-growth#](https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/how-advancing-womens-equality-can-add-12-trillion-to-global-growth#), Erişim Tarihi: 01.12.2020.

salgından sonra, bahsi geçen rakamların ekonomiye kazandırılmasının daha da uzak bir ihtimale dönüştüğü tahmin edilmektedir. Dünyanın kadınların bilgi, beceri ve yeteneklerinden en doğru şekilde istifade etmeyerek nelerden mahrum kaldığının anlaşılması ve küresel salgının maliyetlerinin hesaplanması açısından bu rakamlar son derece önemli bir başlangıç noktasıdır. Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların potansiyelinin insanlığın ortak bilgi, beceri ve kabiliyet havuzuna akışının böylesine akamete uğraması sadece kadınların hayatını olumsuz etkilemekle kalmayacak, daha adil ve müreffeh bir dünyaya ulaşma hızımızda meydana getireceği yavaşlama ile orta vadede bütün insanlığı etkileyecektir.

Küresel salgının uzun vadede kadınların karar alma mekanizmalarında daha az temsil edilmesine neden olacağı da tahminler arasındadır. Bu durum gelecekte kadın sorunlarına daha az duyarlı politika yapım süreçleri ile karşılaşılması ihtimalini ortaya

KAYNAKÇA

Adorno, Theodor W., **Kültür Endüstrisi- Kültür Yönetimi**, Türkçesi: Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, s. 68-69.

ALPAR, Başak Işıl, *Covid-19 Salgın Sürecinde Kadın ve Hane İçi Emeği*, İçinde: COVID-19 PANDEMİSİNİN EKONOMİK, TOPLUMSAL VE SİYASAL ETKİLERİ, Editörler: Dilek Demirbaş, Veysel Bozkurt, Sayım Yorğun, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul: 2020, s. 174.

Altun, Fatmanur, *Erkekler Çalışsın mı?*, <https://www.fikriyat.com/yazarlar/fatmanur-altun/2019/07/18/erkekler-calissin-mi>

çıkarmaktadır. Kuvvetle muhtemel bu senaryonun ortaya çıkması engellenemezse gelecekte kadınların eğitim ve iş olanaklarına erişimlerini daha da sınırlandıracak politikalar hayata geçirilecektir. Bu da kadın nüfusunu içinden çıkılması güç bir kısır döngünün içine sokabilecektir.

Küresel salgının toplumsal bir buhrana dönüşmemesi için tüm dünyada karar alıcı mekanizmalarda bulunanların salgın sonrası rehabilitasyon çalışmalarına büyük bir enerji ve kaynak aktarmaları gerekmektedir. Bu çalışmalar sırasında dezavantajlı kesimleri ön plana almaları ve onların sorunlarına duyarlı politikaları hayata geçirmeyi hedeflemeleri rehabilitasyonun hızına ve etkinliğine katkı sağlayacak en önemli parametre olacaktır. Covid-19 küresel salgınına bağlı toplumsal artçı şokların ortaya çıkıp çıkmayacağına değil, ortaya çıktıklarında ne kadar yıkıcı olacaklarının tartışıldığı bir zeminde bu anlamda bir farkındalığın ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Baudrillard, Jean, **Tüketim Kültürü**, Çeviren: Hazal Deliçaylı, Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004, s. 52.

BEKEN, Nalan, *Covid-19 Pandemi Sürecinde Kadın İstihdamı: Türkiye*, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Ek Sayı, Ekim 2020 47-74, s. 66-67.

Crawford, Dorothy H., **Ölümcül Yakınlıklar, Mikroplar Tarihimizi Nasıl Şekillendirdi?**, İstanbul: Metis Yay., 2020, s. 206-207. Hochschild, Arlie Russell, **The Second Shift**, New York: Penguin Books, 2003.

İzzetbegoviç, Aliya, **Özgürlüğe Kaçışım, Zindandan Notlar**, Türkçesi: Hasan

- Tuncay Başoğlu, İstanbul: Klasik Yayınları, 2010, s. 85.
- Parıldar, Hülya, *Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları*, Tepecik Eğit. ve Araşt. Hast. Dergisi. 2020; 30(Ek sayı):19-26.
- Simmel, Georg, **Bireysellik ve Kültür**, Çeviren: Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2009, s. 326.
- Yavuz, Kübra, *Covid-19 Salgınının Sosyal Politikanın Geleceği Üzerine Etkileri*,
https://www.researchgate.net/profile/Kuebra_Yavuz/publication/340937853_Effects_of_COVID-19_Pandemic_on_Future_of_Social_Policy/links/5ea6933545851553fab2db3a/Effect-s-of-COVID-19-Pandemic-on-Future-of-Social-Policy.pdf
- <https://www.aljazeera.com/news/2020/7/31/who-coronavirus-pandemic-is-a-once-in-a-century-health-crisis>
- <https://www.takvim.com.tr/dunya/2020/04/14/fransiz-milletvekili-ciottiden-tuyler-urperten-sozler-huzurevindeki-hastalari-olume-terk-etik>
- <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/abdde-saglik-sistemi-coktu-hastalar-olume-terk-edildi>
- <https://tr.euronews.com/2020/04/01/covid-19-salg-n-n-n-en-ac-sorusu-iki-hasta-bir-solunum-cihaz-hangisi-oncelikli>
- <https://www.yenisafak.com/dunya/abdde-saglik-sigortasi-olmadigi-icin-tedavi-edilmeyen-17-yasindaki-genc-koronavirus-nedeniyle-oldu-3531893>
- <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-en-zor-karar-koronavirus-hatalari-olume-terk-edilecek-41572021/6>
- <https://www.superhaber.tv/kovid-hastalari-cukurda-olume-terk-ediliyor-video-311254>
- <https://www.bbc.com/turkce/52249093>
- <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/avrupanin-huzurevlerinde-ne-oldu-ambulans-gondermediler-doktorlar-igilenmedi-41501657>
- <https://www.trthaber.com/haber/gundem/yeni-tip-koronavirus-ulkeleri-nasil-vurdu-481246.html>
- <https://www.dw.com/tr/korona-tedbirlerine-kar%C5%9F%C4%B1-berlinde-b%C3%BCy%C3%BCK-g%C3%B6steri/a-54403575>
- <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/new-yorkta-magazalar-yagmaya-karsi-vitrinlerini-plakalarla-kapatti>
- <https://www.trthaber.com/haber/dunya/saglik-bakani-hancock-uyardi-market-raflari-bosaldi-517614.html>
- <https://tr.sputniknews.com/turkiye/202003071041551948-avustralyada-tuvalet-kagidi-kavgasi-kamerada/>
- <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dunya-saglik-orgutunun-kovid-19-kronolojisi-celiskiler-soru-isaretleri-kaos-ve-abd-faktoru/1809458>
- ¹ https://www.tusiad.org/tr/basin-bultenleri/item/download/9423_88535ba90cfe34bce57af17eb62c9d63, Erişim Tarihi: 31.12.2020.
- <https://www.dw.com/tr/salgında-evle-iş-arasında-sıkışan-kadınlar/a-53343517>
- <https://leanin.org/article/womens-workload-and-burnout>
- Ben Etheridge, Lisa Spantig, *The Gender Gap in Mental Well-Being During the Covid-19 Outbreak: Evidence from the UK*, June 28, 2020, Erişim Tarihi: 29.12.2020.
- <https://www.thelily.com/women-academics-seem-to-be-submitting-fewer-papers-during-coronavirus-never-seen-anything-like-it-says-one-editor/>
- <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/daha-iyi-bir-dunya-icin-kiz-cocuklarinin-egitimine-yatirim-yapin-40607598>
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53901681>
- <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-05-22/amazon-prime-air-will-grow-to-200->

planes-rival-ups-study-says#:~:text=Amazon.com%20Inc.'s,.%2C%20according%20to%20a%20study.&text=%E2%80%9CAmazon%20Air's%20robust%20expansion%20makes,air%20cargo%20industry%20in%20years.%E2%80%9D

<https://www.ekonomist.com.tr/dunya/indirim-gununde-85-milyar-dolar-kazandi-servetiyle-rekor-tazeledi.html#pandemide-servetini-ikiye-katladi>

<https://www.wsj.com/articles/tesla-extended-profit-streak-with-record-quarterly-sales-11603312500>

https://www.genderportal.eu/sites/default/files/resource_pool/w26947.pdf

https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_on_covid_impact_on_women_9_apr_2020_updated.pdf

<https://interactive.unwomen.org/multimedia/explainer/covid19/en/index.html>

<https://www.milliyet.com.tr/dunya/bmden-korkutucu-arastirma-pandemi-kadinlarin-omzuna-yuk-oldu-6366025>

https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_on_covid_impact_on_women_9_apr_2020_updated.pdf

<https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/put-women-and-girls-centre-efforts-recover-covid-19>

<https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/how-advancing-womens-equality-can-add-12-trillion-to-global-growth#>